

© КОЛЕКТИВ АВТОРІВ, 2015

*А.В.Ковальчук¹, В.В.Корпачев¹, О.В.Корпачева-Зінич¹,
Н.М.Кушнарьова¹, В.М.Ковальчук²*

МЕТАБОЛІЧНІ МАРКЕРИ ОСТЕОСИНТЕЗУ НА ТЛІ ПРОГРЕСУЮЧОГО ПЕРЕБІГУ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ 2 ТИПУ У ХВОРИХ ПОХИЛОГО ВІКУ

¹ Державна установа «Інститут ендокринології та обміну речовин
ім. В.П. Комісаренка НАМН України»,

² Національна медична академія післядипломної освіти
імені П.Л. Шупика

Вступ. Відомо, що вміст остеокальцину достовірно різний серед осіб з нормальною толерантністю до глюкози, латентним діабетом і клінічним цукровим діабетом.

Мета. Вивчити вплив прогресування цукрового діабету 2 типу на метаболічні параметри остеосинтезу в поєднанні з інволютивними змінами у пацієнтів.

Матеріал та методи. Обстежено 73-х пацієнтів, хворих на цукровий діабет 2 типу. Серед них 33 особи застосовували інсулінотерапію, решта – пероральні цукрознижуючі препарати. З них 41 жінка в стані постменопаузи, 32 чоловіки старше 50-ти років. Визначали в крові показники остеокальцину, інсуліну, С-пептиду, глікозильованого гемоглобіну, розраховували індекс інсулінорезистентності HOMA-IR.

Результати. Встановлено, що у жінок, які застосовували інсулінотерапію, рівень остеокальцину вище порівняно з чоловіками ($4,47 \pm 0,46$ проти $2,91 \pm 0,39$ нг/мл, $p < 0,05$), а також з хворими, які приймали пероральну цукрознижуючу терапію ($3,26 \pm 0,31$ нг/мл, $p < 0,05$). У чоловіків спостерігається зниження вмісту остеокальцину в крові поряд із підвищенням ступеню інсулінорезистентності.

Висновки. Припускається, що на тлі прогресуючого перебігу цукрового діабету 2 типу у хворих похилого віку на етапі відносного інсулінодефіциту терапія екзогенним інсуліном сприяє підвищенню концентрації остеокальцину в крові, та може проявляти протективний ефект щодо посилення остеосинтезу.

Ключові слова: хворі, цукровий діабет, вік, перебіг, метаболічні маркери, остеосинтез.

Вступ. Відомо, що цукровий діабет 2 типу (ЦД 2 типу) та остеопороз широко розповсюджені серед людей похилого віку та часто приводять до ускладнень, які стають причиною інвалідності. Багатоцентрові клінічні дослідження показують, що ризик переломів стегна у хворих на ЦД 2 типу зростає в 1,4 – 1,7 разів, порівняно з особами в яких відсутнє порушення вуглеводного обміну, при цьому мінеральна щільність кісток у цих пацієнтів підвищена [1]. Сучасні малочисельні дослідження вказують на існуючий зв'язок поміж концентрацією остеокальцину (ОК) в крові та метаболічними маркерами у жінок, що знаходяться в постменопаузі [2]. Встановлено, що вміст ОК у достовірно різний серед осіб з нормальною толерантністю до глюкози, латентним діабетом і клінічним цукровим діабетом. Тобто, рівень ОК обернено корелює з розвитком цукрового діабету 2 типу незалежно від віку, статі, індексу маси тіла і глюкози натще [3, 4, 5]. Але не встановлено чи впливає прогресування цукрового діабету на метаболічні параметри остеосинтезу, особливо в поєднанні з інволютивними змінами у пацієнтів.

ВНУТРІШНІ ХВОРОБИ

Адже відомо, що похилий вік пацієнтів та відповідні інволютивні зміни статевих залоз також є однією з причин, що передують розвитку остеопорозу.

Мета. Вивчення консеквентного перебігу цукрового діабету 2 типу на метаболічні маркери остеосинтезу.

Матеріали та методи. До дослідження залучено 73-х пацієнтів, хворих на цукровий діабет 2 типу. Серед них 33 особи застосовували інсулінотерапію, решта – пероральні цукрознижуючі препарати. З них 41 жінка в стані постменопаузи, середній вік $62,14 \pm 1,29$ років та 32 чоловіка старше 50-ти років (в середньому $59,94 \pm 1,26$ років). Контрольну групу склали особи такого ж віку, які не хворіють на ЦД 2 типу (в середньому $62,8 \pm 3,4$ роки), них 8 чоловіків та 11 жінок. Відповідно до Міжнародного Кодексу медичної етики клінічні дослідження проводились за згодою пацієнтів після відповідного роз'яснення.

Пацієнти були розділені на групи за статтю та видом цукрознижуючої терапії. В кожній з груп визначали вміст в сироватці крові інсуліну (норма 3–25 мОд/л), С-пептиду (норма 0,81–3,85 нг/мл), остеокальцин, який є маркером процесів остеосинтезу (норма 2,0–22,0 нг/мл). Рівень глікемії натще досліджували в плазмі крові (норма 3,5–5,5 ммоль/л). Показник глікозильованого гемоглобіну (HbA1c), що свідчить про ступінь компенсації цукрового діабету визначали в зразках цільної крові (норма 4,8–5,9%) методом рідинної хроматографії. Визначали вміст ОК за допомогою дослідження, що базується на принципі хемолюмінисцентного імунологічного аналізу з використанням парамагнітних часток за допомогою імуноаналізатора “Immulite” (Siemens, Німеччина). Вміст інсуліну досліджувався за допомогою хемілюмінисцентного імуноаналізу з застосуванням аналізатору Centaur (Siemens, Німеччина), глюкози – глюкозооксидазним методом. Індекс інсулінорезистентності розраховували за допомогою алгоритму HOMA-IR (показник інсуліну натще (мОд/л) x показник глюкози натще (ммоль/л)/22,5 (норма <2,5)). Статистичне опрацювання матеріалу проведене за допомогою варіаційної статистики з використанням стандартних пакетів статистичних розрахунків Origin 7.0. Для порівняння середніх абсолютних величин в досліджуваних групах використовувався параметричний критерій Стюдента для незалежних та парних вибірок. Різниця вважалась достовірною за умови величини показника $P < 0,05$.

Результати та їх обговорення. Консеквентний перебіг цукрового діабету 2 типу полягає в прогресуючому зменшенні секреції інсуліну з періоду гіперінсулінемії до нормоінсулінемії, а згодом відносної гіпоінсулінемії. Завданням дослідження стала оцінка стану остеосинтезу на тлі відносного інсулінодефіциту, що заміщується екзогенним введенням препаратів інсуліну та порівнянням з групою пацієнтів, що продовжують приймати пероральну цукрознижуючу терапію. Слід зауважити, що дослідження проведені у пацієнтів, які знаходились в стані декомпенсації вуглеводного обміну, оскільки у чоловіків і жінок незалежно від виду цукрознижуючої терапії показники HbA1c знаходились на рівні, вищому від 8 % і суттєво не відрізнялись між групами. У чоловіків, хворих на цукровий діабет 2 типу, на тлі інсулінотерапії не знайдено різниці щодо вмісту ОК в сироватці крові по відношенню до осіб, які приймають пероральні цукрознижуючі препарати (табл. 1). Проте в обох групах рівень ОК достовірно нижче, порівняно з контрольною (рис. 1).

Таблиця 1

Показники остеокальцину та вуглеводного обміну у чоловіків (n=32), хворих на цукровий діабет 2 типу в залежності від виду терапії

Показники	Інсулінотерапія	Пероральна цукрознижуюча терапія	p
Остеокальцин (нг/мл)	2,91±0,39	2,62±0,21	> 0,05
Інсулін (мОд/л)	—	11,46±1,46	
НОМА-IR	—	4,06±0,78	
C-пептид (нг/мл)	0,99±0,22	2,47±0,23	< 0,001
HbA1c (%)	9,38±0,57	8,1±0,43	< 0,1

Примітка: p – достовірність між показниками в групах інсулінотерапії та терапії пероральними цукрознижуючими препаратами.

Серед жінок, які застосовують інсулінотерапію, рівень ОК достовірно вище, порівняно з пацієнтками, які приймають пероральні цукрознижуючі препарати (табл. 2). Також у обох груп жінок, хворих на цукровий діабет 2 типу, рівень ОК сироватки крові достовірно нижче ніж у осіб контрольної групи такого ж віку без патології вуглеводного обміну (рис. 1). Вміст ОК у чоловіків на тлі інсулінотерапії нижчий порівняно з жінками та має тенденцію до зменшення у пацієнтів, які застосовують пероральну цукрознижуючу терапію (рис. 1). Разом з тим, вищий ступінь інсулінорезистентності на тлі прийому пероральної цукрознижуючої терапії (НОМА-IR 4,06±0,78 проти 2,38±0,25, p < 0,05) є однією з причин нижчого рівня ОК крові та відображення зниженої активності остеосинтезу.

Таблиця 2

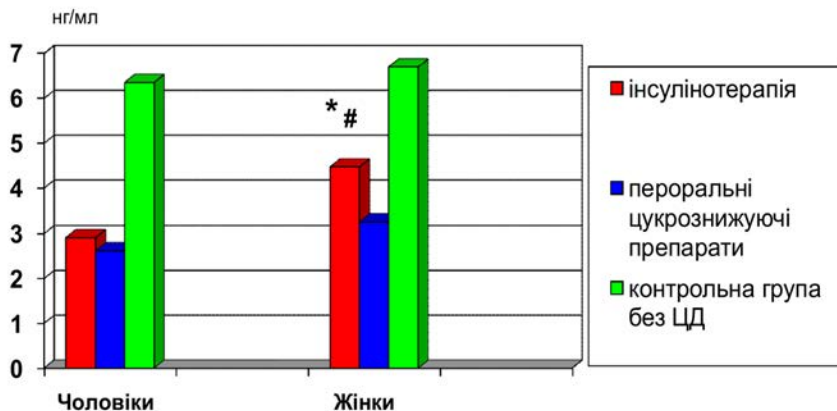
Показники остеокальцину та вуглеводного обміну у жінок (n=41), хворих на цукровий діабет 2 типу в залежності від виду терапії

Показники	Інсулінотерапія	Пероральна цукрознижуюча терапія	p
Остеокальцин (нг/мл)	4,47±0,46	3,26±0,31	< 0,05
Інсулін (мОд/л)	—	12,34±1,73	
НОМА-IR	—	2,38±0,25	
C-пептид (нг/мл)	1,14±0,25	2,38±0,25	< 0,01
HbA1c (%)	9,24±0,44	8,57±0,55	> 0,1

Примітка: p – достовірність між показниками в групах інсулінотерапії та терапії пероральними цукрознижуючими препаратами.

ВНУТРІШНІ ХВОРОБИ

На нашу думку, замісна терапія інсуліном має протективну дію по відношенню до остеосинтезу на етапі відносного інсулінодефіциту. Проте період інсулінорезистентності, як початковий етап перебігу цукрового діабету 2 типу, є одним із чинників, що спричиняє розвиток остеопенії з наступним погіршенням кісткового метаболізму. Звертає на себе увагу, що у жінок з достовірно нижчим рівнем С-пептиду, які застосовують інсулінотерапію, рівень ОК достовірно вище, порівняно з пацієнтками на тлі прийому пероральної цукрознижуючої терапії і вищого рівня С-пептиду. У чоловіків, не дивлячись на достовірно різний рівень С-пептиду між групами пацієнтів на інсулінотерапії і пероральній цукрознижуючій терапії показники ОК суттєво не відрізнялись між групами.

Рис. 1. Вміст остеокальцину в крові хворих на ЦД 2 типу похилого віку в залежності від статі та виду цукрознижуючої терапії

Примітка: заміщення відносного інсулінодефіциту екзогенною інсулінотерапією у жінок, хворих на ЦД 2 типу, сприяє посиленню процесів остеосинтезу, як порівняно з прийомом пероральних цукрознижуючих препаратів (*), так і порівняно з чоловіками (#).

Таким чином, зв'язок між рівнем ОК та вуглеводним обміном на сьогодні не визначений. Враховуючи попередні дослідження на тваринах, припускають, що ОК відіграє одну з провідних ролей в координації регуляції метаболізму глюкози. Поряд з тим, інсулінові рецептори на остеобластах можуть регулювати кістковий метаболізм і циркуляцію ОК в крові [6]. При цьому, ламкість кісток при цукровому діабеті 2 типу залежить від погіршення «якості» кісток в більшій мірі, ніж від зменшення кісткової маси, оскільки мінеральна щільність кісток при цукровому діабеті 2 типу навіть вища, порівняно з цукровим діабетом 1 типу, але рівень ОК в стані постменопаузи нижче у хворих на ЦД 2 типу порівняно з 1 типом [7].

Отже, стан інсулінорезистентності приводить до зниження рівня ОК з наступним послабленням остеосинтезу та формуванням кісткової тканини погіршеної «якості» на початкових стадіях розвитку цукрового діабету 2 типу. Проте при подальшому перебігу цукрового діабету і розвитку стану

відносного інсулінодефіциту призначення екзогенного інсуліну носить протективний характер, сприяючи підвищенню рівня ОК в сироватці крові за рахунок його анаболічної дії.

Висновки. Встановлено, що на тлі прогресуючого перебігу цукрового діабету 2 типу у хворих похилого віку на етапі відносного інсулінодефіциту терапія екзогенним інсуліном сприяє підвищенню концентрації ОК в крові, та може проявляти протективний ефект щодо запобігання поглиблення остеопенії. Наступні дослідження полягатимуть у визначенні процесів ослаблення формування кісткової тканини, що може бути або внаслідок неадекватного формування матриксу, або недостатньої його кальцифікації.

Література

1. Yamaguchi T. Bone metabolism and fracture risk in type 2 diabetes mellitus [Review] / T. Yamaguchi, T. Sugimoto // *Endocr. J.* – 2011. – Vol. 58. – N 8. – P. 613-624.
2. Saleem U. Serum osteocalcin is associated with measures of insulin resistance, adipokine levels, and the presence of metabolic syndrome / U. Saleem, TH. Mosley, IJ. Kullo // *Arterioscler. Thromb. Vasc. Biol.* – 2010. – Vol. 30. – N 7. – P. 1474-1478.
3. Hwang YC. Circulating osteocalcin level is associated with improved glucose tolerance, insulin secretion and sensitivity independent of the plasma adiponectin level / IK. Jeong, KI. Ahn, HY. Chung // *Osteoporos. Int.* – 2011. – Jun 9. [Epub ahead of print].
4. Villafán-Bernal J.R. Molecular modulation of osteocalcin and its relevance in diabetes (Review) / J.R. Villafán-Bernal, S. Sánchez-Enríquez, J.F. Muñoz-Valle // *Int. J. Mol. Med.* – 2011. – Vol. 28. – N 3. – P. 283-293.
5. Iglesias P. Serum concentrations of osteocalcin, procollagen type 1 N-terminal propeptide and beta-CrossLaps in obese subjects with varying degrees of glucose tolerance / P. Iglesias, F. Arrieta, M. Piñera, [et al.] // *Clin. Endocrinol. (Oxf)*. – 2011. – Vol. 75. – N 2. – P. 184-188.
6. Sullivan T.R. An Old Friend in a New Light: The Role of Osteocalcin in Energy Metabolism / T.R. Sullivan, G. Duque, A.C. Keech, M. Herrmann // *Cardiovasc. Ther.* – 2011. – Oct 5. [Epub ahead of print].
7. Christensen J.O, Svendsen O.L. Bone mineral in pre- and postmenopausal women with insulin-dependent and non-insulin-dependent diabetes mellitus / J.O. Christensen, O.L. Svendsen // *Osteoporosis Int.* – 1999. – Vol. 10. – N 4. – P. 307-311.

***А.В.Ковальчук, В.В.Корпачев, О.В.Корпачева-Зиных,
Н.Н.Кушнарева, В.Н.Ковальчук***

Метаболические маркеры остеосинтеза на фоне прогрессирующего течения сахарного диабета 2 типа у пожилых пациентов

**ГУ «Институт эндокринологии и обмена веществ
им. В.П.Комисаренка НАМН Украины»,**

**Национальная медицинская академия последипломного образования
имени П.Л.Шупика**

Введение. Известно, что содержание остеокальцина достоверно разное среди лиц с нормальной толерантностью к глюкозе, латентным сахарным диабетом и клиническим сахарным диабетом.

Цель. Изучить воздействие прогрессирования сахарного диабета 2 типа на метаболические параметры остеосинтеза в сочетании с инволютивными изменениями.

Материал и методы. Обследовано 73 пациента, больных сахарным диабетом 2 типа. Среди них 33 человека применяли инсулинотерапию, остальные – пероральные сахароснижающие препараты. Из них 41 женщина находилась в состоянии постменопаузы, 32 мужчин – старше 50-ти лет. Определяли в крови показатели остеокальцина, инсулина, С-пептида, гликозилированного гемоглобина, рассчитывали показатель инсулинорезистентности (НОМА-IR).

Результаты. Установлено, что у женщин, применявших инсулинотерапию, уровень остеокальцина выше, в сравнении с мужчинами ($4,47 \pm 0,46$ против $2,91 \pm 0,39$ нг/мл, $p < 0,05$), а также с пациентами, которые принимали пероральную сахароснижающую терапию ($3,26 \pm 0,31$ нг/мл, $p < 0,05$). У мужчин наблюдается снижение содержания остеокальцина в крови наряду с повышением степени инсулинорезистентности.

Выводы. Допускается, что на фоне прогрессирования сахарного диабета 2 типа на этапе относительного инсулинодефицита у пожилых пациентов терапия экзогенным инсулином содействует повышению концентрации остеокальцина в крови и может оказывать протективный эффект в усилении остеосинтеза.

Ключевые слова: большие, сахарный диабет, возраст, течение, метаболические маркеры, остеосинтез.

*A. Koval'chuk, V. Korpachev, O. Korpacheva- Zinych,
N. Kushnarieva, V. Koval'chuk*

Metabolic markers of osteosynthesis in progressive course of diabetes mellitus type 2 in elderly patients

State Institution «V.P. Komisarenko Institute of Endocrinology and Metabolism of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine»,

Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education

Introduction. Osteocalcin level is known to be significantly different among individuals with normal glucose tolerance, latent diabetes and clinical diabetes mellitus.

Aim. To examine the impact of the progression of diabetes mellitus type 2 on metabolic parameters of osteosynthesis in combination with involutional changes in patients.

Materials and Methods. The study involved 73 patients with diabetes mellitus type 2. Among them, 33 people used insulin, the rest - oral hypoglycemic drugs (41 women - in a state of menopause, 32 men - older than 50 years). We determined the blood levels of osteocalcin, insulin, C-peptide, glycated hemoglobin. Insulin resistance index HOMA-IR was calculated.

Results. It was found that osteocalcin level in women who used insulin is higher than in men ($4,47 \pm 0,46$ vs $2,91 \pm 0,39$ ng/ml, $p < 0,05$), as well as in patients who received oral hypoglycemic therapy ($3,26 \pm 0,31$ ng/ml, $p < 0,05$). In men, a decrease of osteocalcin blood level was observed along with an increase of the degree of insulin resistance.

Conclusion. It is assumed that against the background of the progressive course of type 2 diabetes in elderly patients in phase of relative insulin deficiency the exogenous insulin therapy promotes the increase of osteocalcin blood level and can show a protective effect on strengthening osteosynthesis.

Key words: patients, diabetes mellitus, age, course, metabolic markers, osteosynthesis.

Відомості про авторів:

Ковальчук Алла Володимирівна - провідний науковий співробітник ДУ «Інститут ендокринології та обміну речовин ім. В.П. Комісаренка НАМН України». Адреса: 04114, м. Київ, вул. Вишгородська, 69.

Корпачев Вадим Валерійович - професор, керівник відділу клінічної фармакології та фармакотерапії ендокринних захворювань ДУ «Інститут ендокринології та обміну речовин ім. В.П. Комісаренка НАМН України». Адреса: 04114, м. Київ, вул. Вишгородська, 69, тел.: (044) 431-02-18.

Корпачева-Зінч Олесь Вадимівна - старший науковий співробітник, керівник відділення вікової ендокринології та клінічної фармакології ДУ «Інститут ендокринології та обміну речовин ім. В.П. Комісаренка НАМН України».

Кушнарєва Наталія Миколаївна - науковий співробітник ДУ «Інститут ендокринології та обміну речовин ім. В.П. Комісаренка НАМН України».

Ковальчук Володимир Миколайович - аспірант кафедри травматології та ортопедії №2 НМАПО імені П.Л. Шупика. Адреса: м. Київ, вул. Дорогожицька, 9.

УДК: 616.153.915

© А.С.КРИЛОВА, 2015

А.С.Крилова

ВИВЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОМБІНАЦІЇ ХОНДРОЇТИН СУЛЬФАТА-4,6 ТА ЦИТРАТНОГО КОМПЛЕКСУ У ПАЦІЄНТІВ З ОСТЕОАРТРОЗОМ ТА ГІПЕРУРИКЕМІЄЮ

Національна медична академія післядипломної освіти
імені П.Л. Шупика

Вступ. Існуючі терапевтичні підходи не в повній мірі враховують вплив гіперурикемії на механізми розвитку остеоартрозу, що значно знижує ефективність лікування та сприяє взаємообтяженню даних захворювань.

Мета. Дослідити ефективність комбінації хондроїтин сульфата-4,6 та цитратного комплексу пацієнтів з остеоартрозом та гіперурикемією.

Матеріали та методи. Проаналізувано 60 хворих на остеоартроз та гіперурикемію (57 жінок і 3 чоловіків, віком $(59,71 \pm 0,86)$ роки). В 1 групу увійшли 30 пацієнтів, які приймали лише хондроїтин сульфат-4,6, у 2 групу - 30 пацієнтів з комбінованою терапією – хондроїтин сульфат-4,6 та калій-натрій-гідроцитратний комплекс. Оцінено динаміку ВАШ, індексів WOMAC, Лекена, сечової кислоти, IL-1 β , IGF-1, NO, загальноно клінічних показників. Статистичний аналіз був проведений за допомогою SPSS Statistics.

Результати. У ході дослідження виявлено статистично достовірне зменшення болю за ВАШ, індексів WOMAC, Лекена через 6 місяців лікування в обох групах. Проте більш виражене ($p < 0,05$) зниження показників ВАШ з $58,67 \pm 0,91$ мм до $27,97 \pm 1,63$ мм, індекса Лекена з $10,60 \pm 0,48$ до $5,47 \pm 0,33$ спостерігалось у пацієнтів другої групи, в порівнянні з першою – ВАШ ($61,2 \pm 1,82$ мм до $37,6 \pm 1,53$ мм) та індекс Лекена ($10,40 \pm 0,39$ до $6,80 \pm 0,29$). В обох групах не відмічено динаміки лабораторних показників глюкози крові, ліпідного обміну, білірубіну, печінкових маркерів, креатиніну. Через 6 місяців лікування, в обох групах ми отримали статистично достовірне зниження IL-1, NO, а також статистично достовірне підвищення IGF-1. У пацієнтів другої групи після проведеного лікування було більш значне зниження IL-1 ($p < 0,05$) з $21,84 \pm 1,97$ пг/мл до $15,37 \pm 1,00$ пг/мл, в порівнянні з першою ($20,43 \pm 1,76$ пг/мл та $12,35 \pm 0,67$ пг/мл, відповідно). Була виявлена тенденція підвищення рівня сечової кислоти в першій групі з $457,47 \pm 22,61$ мкмоль/л до $490,23 \pm 18,18$ мкмоль/л, а в другій групі її статистично достовірне зниження з $469,79 \pm 20,71$ мкмоль/л до $353,29 \pm 24,44$ мкмоль/л ($p < 0,05$).

Висновок. Виявлено, що при поєднанні остеоартрозу та гіперурикемії комбінація структурно-модифікуючих та гіпоурикемічних препаратів більш ефективна. В